

Advies

Arbeidsmarktperspectief van creatieve mbo-opleidingen

CM MBO
┌ commissie
macrodoelmatigheid
mbo └

Inhoud

SAMENVATTING	3
ADVIES	
1. Aanleiding	5
2. Overwegingen	5
2.1 Algemeen	5
2.2 Arbeidsmarktperspectief creatieve mbo-opleidingen	7
2.3 Doelmatigheid creatieve mbo-opleidingen	10
3. Advies	11
3.1 Vergroot inzicht in en versterk de positie van alumni op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs	11
3.2 Beperk volume en innoveer opleidingen Mediavormgeving en Specialist Mode/maattechniek	11
3.3 Beëindigen van de kwalificatiedossiers DTP en Artiësten	12
TOELICHTING	
4. Aanpak van de doorlichting	14
5. Inhoudelijke toelichting op specifieke punten van het advies	14
BIJLAGEN	
1. Geselecteerde creatieve mbo-opleidingen	17
2. Nadere verdieping creatieve opleidingen met onvoldoende arbeidsmarktperspectief	19

Samenvatting

Naar aanleiding van concrete signalen heeft de minister van OCW de Commissie macrodoelmatigheid mbo (CMMBO) verzocht een thematische doorlichting uit te voeren van het arbeidsmarktperspectief en de doelmatigheid van creatieve mbo-opleidingen en de positie van vakinstellingen en roc's hierin.

Voor de doorlichting zijn 24 mbo-opleidingen geselecteerd die zich in overwegende mate richten op het opleiden van beginnend beroepsbeoefenaren voor de creatieve industrie. Tussen 2005 en 2016 is het aantal studenten van deze opleidingen met 65% toegenomen tot bijna 60.000 studenten. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat meer mbo-instellingen deze opleidingen zijn gaan aanbieden.

De omvang van de arbeidsmarkt voor creatief opgeleiden is hierbij achtergebleven en werkzaamheden zijn complexer geworden. Dit heeft er mede toe geleid dat de arbeidsmarktpositie van gediplomeerden van creatieve mbo-opleidingen matig tot onvoldoende is. Relatief veel gediplomeerden stromen door naar vervolgonderwijs op een hoger niveau.

Mbo-instellingen hebben in het algemeen beperkt inzicht in de positie van hun alumni van creatieve mbo-opleidingen op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs, al zijn er verschillen tussen instellingen. Doorgaans wordt in de praktijk de beschikbaarheid van stageplaatsen beschouwd als de belangrijkste indicator voor het aantal studenten dat kan deelnemen aan een opleiding uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief. Uit het onderzoek blijkt dit echter een ontoereikende indicator te zijn voor het later kunnen vinden van betaald werk op het eigen niveau door alumni van creatieve mbo-opleidingen in de beroepsopleidende leerweg.

Op het gebied van media- en ruimtelijke vormgeving hebben vakinstellingen een bovenregionale functie voor het opleiden van beginnend beroepsbeoefenaren voor branches binnen de creatieve industrie. Hun aanbod aan opleidingen is hier wettelijk toe begrenst. In de onderzochte periode is het totaal aantal studenten van de vakinstellingen redelijk constant gebleven. De groei heeft zich met name voorgedaan bij roc's, ook in het bovenregionale verzorgingsgebied van vakinstellingen. Dit vaak zonder evidente toegevoegde waarde t.a.v. bijvoorbeeld toegankelijkheid of kwaliteit.

De Commissie stelt het langere termijn belang van de jongere voorop. Een slechte start op de arbeidsmarkt werkt in het algemeen voor de individuele jongere nog enige jaren negatief door op zijn baankansen en werkt permanent negatief door op zijn inkomen. Volgens de Commissie moet daarom het aanbod van opleidingen door instellingen gebaseerd zijn op voldoende arbeidsvraag en leerroutes zodanig ingericht worden dat de initiële belangstelling van studenten verbonden wordt aan relevante opleidingen voor de regionale arbeidsmarkt. Permanente vernieuwing van opleidingen in overleg met het regionale werkveld draagt bij aan het relevant blijven van opleidingen. Daar is in het geval van de creatieve opleidingen bij een aantal instellingen geen sprake van.

Gelet op voorgaande adviseert de Commissie aan de minister van OCW:

- Bevorder dat individuele mbo-instellingen inzicht verkrijgen in de feitelijke positie van hun alumni op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs. Zodat het arbeidsmarktperspectief van hun creatieve bol-opleidingen transparanter wordt en door instellingen waar nodig versterkt wordt (via o.a. innovatie).
- Beperk en innoveer het aanbod van opleidingen Mediavormgeving en Specialist Mode/maattechniek op gerichte wijze. Uitgangspunt hierbij is dat de macrodoelmatigheid van de groei vanaf 2008 (invoering zorgplicht arbeidsmarktperspectief) door instellingen alsnog gemotiveerd wordt of deze groei anders beëindigd wordt. Vakinstellingen continueren de opleiding Mediavormgeving in de huidige omvang.
- Beëindig de huidige kwalificatiedossiers DTP en Artiesten. Door technologische ontwikkeling, respectievelijk een onvoldoende vraag naar adequaat betaalde arbeid, hebben de kwalificaties structureel onvoldoende arbeidsmarktperspectief.

Advies

1 AANLEIDING

De aanleiding voor deze thematische doorlichting van het arbeidsmarktperspectief van creatieve mbo-opleidingen wordt gevormd door een aantal signalen over de matige arbeidsmarktpositie van werkenden in de creatieve en culturele sector.

Zo blijkt bijvoorbeeld uit cijfers van het CBS dat de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde mbo-schoolverlaters van het domein Media en vormgeving relatief slechter is ten opzichte van schoolverlaters van andere mbo-domeinen wiens arbeidsmarktpositie doorgaans voldoende tot goed is.

Daarnaast hebben de Sociaal Economische Raad en de Raad voor Cultuur geconstateerd dat er sprake is van een zorgwekkende arbeidsmarktsituatie in de culturele en creatieve sector. Er is sprake van een relatief grote vervanging van banen door zelfstandigen, toename van tijdelijke banen, meer lage inkomens en een slechte onderhandelingspositie voor werkenden. Daar komt bij dat meer gebruik wordt gemaakt van vrijwilligers en stagairs. Dit alles wordt niet enkel veroorzaakt door de conjunctuur, maar zeker ook door oorzaken van structurele aard, waaronder een overaanbod van werkenden op de arbeidsmarkt. Uit ander onderzoek blijkt dat schoolverlaters die een slechte start maken op de arbeidsmarkt daar nog jarenlang negatieve effecten van ondervinden t.a.v. baankansen en inkomen.

Ten slotte hebben vakinstellingen in het mbo op het gebied van media- en ruimtelijke vormgeving hun zorgen geuit over de sterke stijging van het aantal mbo-studenten op dit terrein in het laatste decennium aan roc's en de gevolgen daarvan voor hun positie in het mbo en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerden.

2 OVERWEGINGEN

2.1 ALGEMEEN

Flinke toename van aanbod van creatieve mbo-opleidingen in afgelopen decennium

Het aantal studenten van 24 creatieve mbo-opleidingen is vanaf 2005 met 65% gegroeid tot bijna 60.000 studenten in 2016. Ook het aantal bekostigde mbo-instellingen dat deze opleidingen aanbiedt, is in deze periode flink toegenomen. Ter vergelijking: het totaal aantal mbo-studenten en aantal bekostigde mbo-instellingen is in deze periode nagenoeg hetzelfde gebleven. De voor deze doorlichting geselecteerde 24 mbo-opleidingen (zie bijlage 1) richten zich in overwegende mate op het opleiden van beginnend beroepsbeoefenaren voor bedrijfstakken die tot de creatieve industrie en ICT gerekend worden. Het gaat overwegend om niveau 4-opleidingen in de beroepsopleidende leerweg. Waar veel instellingen dus op meer volume aan studenten hebben ingezet, vraagt de arbeidsmarkt eerder om een kwaliteitsimpuls.

Veel beroepsbeoefenaren in de creatieve industrie maken de spoeling dun

Per saldo is het afgelopen decennium de productiviteit van werkenden in de creatieve industrie gedaald. De productiewaarde van de creatieve industrie kende in de periode 2005 t/m 2015 een gemiddeld jaarlijkse groei van 0,2%. Deze groei wordt overtroffen door de gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal bedrijfsvestigingen (7,8%) en van het aantal banen (2,3%) in dezelfde periode. Het aandeel van zelfstandigen binnen de creatieve industrie is flink toegenomen, de gemiddelde bedrijfsgrootte is afgenomen tot twee banen per bedrijf. De creatieve industrie bestaat uit de

deelsectoren Kunsten en cultureel erfgoed, Media en entertainmentindustrie en de Creatieve zakelijke dienstverlening. Daarnaast is de sector ICT nauw gerelateerd aan de creatieve industrie. In de ICT is juist sprake van een toenemende productiviteit van werkenden. De creatieve industrie is verhoudingsgewijs sterker geconcentreerd in een stedelijke context, met regio Amsterdam als koploper.

Arbeidsmarktpositie van gediplomeerden van creatieve mbo-opleidingen doorgaans kwetsbaar

Het deel van de gediplomeerden van creatieve mbo-opleidingen dat naar de arbeidsmarkt uitstroomt en minimaal 12 uur per week werk heeft (binnen de creatieve industrie of elders), ligt voor nagenoeg alle geselecteerde opleidingen (ruim) beneden het landelijk gemiddelde van het mbo. Ook het deel dat werk op het niveau van de opleiding heeft, ligt doorgaans ruim onder het landelijk gemiddelde van het mbo. Enkele opleidingen bevinden zich op of onder de signaleringswaarden uit de Beleidsregel. Zie bijlage 1 voor een overzicht per opleiding. Wanneer economische zelfstandigheid van schoolverlaters als doel wordt genomen, is het beeld slechter.

Het verwachte arbeidsmarktperspectief van de creatieve mbo-opleidingen voor de komende drie tot vijf jaar is doorgaans matig tot slecht. Dit vanwege een verwachte grotere instroom aan gediplomeerden op de arbeidsmarkt dan het verwachte aantal baanopeningen en een toenemende complexiteit van werkzaamheden. Daarnaast is (uit bestuurlijk oogpunt) het mbo nauwelijks tot niet aangehaakt bij landelijke gremia voor o.a. versterking van de (arbeidsmarkt) structuur van de creatieve en culturele sector.

Relatief grote, verwante doorstroom van gediplomeerden naar een hoger opleidingsniveau

Circa 60% van de gediplomeerden van creatieve mbo-opleidingen stroomt door naar een hoger, doorgaans inhoudelijk verwant opleidingsniveau (waaronder het hbo). Dit ligt boven het landelijk gemiddelde van het mbo (circa 50%). Circa 70% van de doorstromers behaalt een diploma op een hoger niveau en vergroot hiermee in zekere mate zijn individueel arbeidsmarktperspectief. (Omgerekend is dit ruim 40% van de oorspronkelijke groep gediplomeerden). Een mbo-opleiding heeft overigens een drievoudige doelstelling: burgerschap, een basis leggen voor verder leren én beroepsvorming. Dit betekent dat doorstroom naar een hoger niveau geen volledige substitutie kan zijn voor een ontoereikend arbeidsmarktperspectief van de opleiding sec.

Weinig zicht op en verschil in arbeidsmarktpositie van gediplomeerden van mbo-instellingen

Er zijn aanwijzingen dat er sprake is van verschillen in de arbeidsmarktpositie van gediplomeerden van dezelfde beroepsopleiding van verschillende mbo-instellingen. De huidige landelijk beschikbare cijfers zijn onvoldoende toegesneden om voor alle individuele instellingen een beeld te kunnen vormen van de positie van alumni op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs per opleiding en een verband te leggen met regionale omstandigheden of type instelling (roc of vakinstelling). Daarnaast constateert de Commissie dat er verschillen zijn in de mate waarin instellingen zelf actief alumni volgen om per opleiding inzicht te verkrijgen in o.a. hun positie op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs. Dit inzicht is wel noodzakelijk om de zorgplicht arbeidsmarktperspectief effectiever uit te kunnen voeren.

Beschikbaarheid stageplaatsen ontoereikende indicator voor het later vinden van werk

Het kunnen vinden van een stageplaats is zeker geen garantie op het vinden van betaald werk, zoals algemeen wél wordt aangenomen. De correlatie tussen het makkelijk of moeilijk vinden van stageplaatsen door studenten en het later makkelijk, respectievelijk moeilijk vinden van werk, is beperkt voor de geselecteerde bol-opleidingen (0,3). Dit heeft een aantal redenen. Ten eerste zijn werkgevers om maatschappelijke motieven vaak bereid een stageplaats aan te bieden voor mbo-studenten op de lagere niveaus, terwijl er geen structureel werk op dit niveau is. Daarnaast is het aannemelijk dat studenten van de hogere mbo-niveaus voor doorgaans kleinere bedrijven en opdrachtgevers in de creatieve industrie, waar financiële marges onder druk staan en opdrachten niet zeker zijn, een werkbaar alternatief vormen voor betaalde medewerkers. Tot slot simuleren mbo-instellingen stageplaatsen binnen de eigen organisatie. In alle gevallen is er sprake van een beperkt structurele, kapitaalkrachtige vraag vanuit de arbeidsmarkt en daarom van een beperkt perspectief op betaald werk in relatie tot de omvang van het aanbod aan arbeid.

Arbeidsmarktperspectief onderbelicht in doelmatigheidsoverleg tussen mbo-instellingen

De Commissie constateert dat recent meer doelmatigheidsoverleg tussen mbo-instellingen plaatsvindt over te starten (creatieve) opleidingen. Het overleg richt zich daarbij in overwegende mate op mogelijke gevolgen voor elkaars instroom in dezelfde opleidingen en in mindere mate op het effect op het arbeidsmarktperspectief voor studenten. Gelet op de grote belangstelling onder jongeren is de groeiende instroom in creatieve mbo-opleidingen het afgelopen decennium niet ten koste gegaan van de instroom van deze opleidingen van individuele mbo-instellingen. Een dergelijke groei is door een deel van de instellingen uit oogpunt van enkel doelmatigheid dan ook niet als een probleem gezien, terwijl al vanaf schooljaar 2008-2009 de wettelijke zorgplicht arbeidsmarktperspectief geldt.

2.2 ARBEIDSMARKTPERSPECTIEF CREATIEVE MBO-OPLEIDINGEN

De 24 geselecteerde creatieve mbo-opleidingen zijn, op hoofdlijnen, in te delen in een aantal clusters met ieder een eigen karakteristiek en bijbehorend arbeidsmarktperspectief.

ICT-opleidingen

De opleidingen ICT- en mediabeheer en Applicatieontwikkeling zijn technische mbo 4-opleidingen gericht op het beheer van informatie- en mediasystemen en de ontwikkeling van applicaties, media-uitingen en games. De omvang van de opleiding ICT- en mediabeheer is het afgelopen decennium redelijk constant gebleven (ruim 8.000 studenten), de opleiding Applicatieontwikkeling is relatief nieuw en flink gegroeid (naar bijna 8.000 studenten). Op basis van de uitgevoerde analyse concludeert de CMMBO dat het arbeidsmarktperspectief van de betrokken opleidingen voldoende is, waarbij Applicatieontwikkeling ook een belangrijke doorstroomfunctie heeft naar het hbo.

Opleidingen met een dienstverlenende functie voor de creatieve industrie

Het gaat hier om opleidingen met een overwegend technisch karakter op meerdere mbo-niveaus die een dienstverlenende functie vervullen voor de creatieve industrie: Podium- en evenemententechniek, AV-productie, Signmaking, Printmedia en DTP. Gediplomeerden van deze opleidingen maken en ondersteunen bij wat anderen aan creatieve uitingen bedenken. Mede vanwege hun technische karakter wordt het arbeidsmarktperspectief van de betrokken opleidingen in sterke mate bepaald door technologische ontwikkelingen. Met uitzondering van de opleiding Printmedia is de totale omvang van de genoemde opleidingen het afgelopen decennium verdubbeld tot ruim 3.500 studenten. Op basis van de analyse constateert de Commissie dat het arbeidsmarktperspectief van de betrokken opleidingen toereikend is, met uitzondering van de opleiding DTP. Deze ‘smalle’ beroepskwalificatie raakt door technologische ontwikkeling achterhaald, zeker op niveau 2. De opleidingen vervullen op niveau 2 en 3 een doorstroomfunctie naar niveau 4, doorstroom naar het hbo is relatief beperkt.

Opleidingen gericht op bedrijfsvoering, organisatie en commercie in een creatieve context

Deze groep opleidingen op mbo 4-niveau is in overwegende mate gericht op bedrijfsvoering, organisatie en/of commercie, toegepast op m.n. de creatieve zakelijke dienstverlening, media en (detail)handel. Het gaat om opleidingen als: Marketing, communicatie en evenementen, Interieuradvies, Fashion, design en productmanagement en Media-management. Het aantal studenten van deze opleidingen is de afgelopen tien jaar gestegen met zo'n 150% tot circa 15.000 studenten. De Commissie concludeert dat het arbeidsmarktperspectief matig is en grenzen aan groei wel bereikt zijn. Verhoudingsgewijs stromen veel gediplomeerden (vooral van de opleiding Marketing, communicatie en evenementen) door naar het hbo en vergroten hun perspectief op betaald werk als zij daar een diploma behalen.

Creatieve, ambachtelijke opleidingen

Deze groep (voornamelijk) mbo 4-opleidingen richt zich op beroepen waarbij kleinschalige creatie, realisatie en verkoop van producten in overwegende mate in één hand is, zoals Creatief vakman, Goud- en zilversmid en Specialist schilderen. Naast kennis zijn ook (ambachtelijke) vaardigheden van groot belang. De opleidingen zijn relatief klein (in totaal minder dan 1.400 studenten) en gediplomeerden gaan hoofdzakelijk als zelfstandigen aan de slag. Doorstroom naar het hbo is relatief beperkt. De CMMBO weegt het arbeidsmarktperspectief samengevat als toereikend.

Opleidingen en verbeelding

Tot slot is er de groep beroepsopleidingen die letterlijk en figuurlijk tot de verbeelding spreekt van vele jongeren. Het gaat met name om de opleidingen Mediavormgeving, Artiesten en Mode/maatkleding, die een sterk creatief element in zich hebben. Deze opleidingen gezamenlijk kennen in de periode 2005 t/m 2016 een ruime verdubbeling van het aantal studenten tot ruim 16.000 en een flinke groei van mbo-instellingen die deze opleidingen aanbieden. Het arbeidsmarktperspectief is hierbij achtergebleven, mede vanwege de sterke concurrentie met gediplomeerden van verwante bacheloropleidingen. Daarom heeft de Commissie een nadere analyse van deze opleidingen uitgevoerd met de volgende uitkomsten:

- **Mediavormgeving**

Het aantal studenten van deze mbo 4-opleiding is van 2005 t/m 2016 nagenoeg verdubbeld tot bijna 12.000. In deze periode is het aantal instellingen dat de opleiding aanbiedt gestegen van 18 tot 33, waarvan één derde deel een driejarig in plaats van vierjarig programma aanbieden.

Het percentage werkende gediplomeerde schoolverlaters begeeft zich rond de signaleringswaarde van de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs, het percentage van de werkenden dat aangeeft werk op eigen niveau te hebben ligt boven de signaleringswaarde. De positie van de werkenden op de arbeidsmarkt, ruim een jaar na schoolverlaten, is kwetsbaar: men werkt doorgaans als zelfstandige of in een flexibel dienstverband, weliswaar in redelijke omvang, en relatief minder in de eigen studierichting. Slechts één derde van de werkenden vindt de opleiding een (zeer) goede basis voor de start op de arbeidsmarkt. Relatief veel gediplomeerden stromen door naar een verwante hbo-opleiding en uiteindelijk behaalt nagenoeg de helft van alle gediplomeerden een diploma op dat niveau en verbetert daarmee zijn arbeidsmarktpositie in zekere mate.

De arbeidsmarkt voor Mediavormgevers op mbo-niveau, en daaraan gerelateerde opleidingen zoals DTP, is hard en dynamisch. Het aanbod van (beginnend) beroepsbeoefenaren is groter dan vraag vanuit de arbeidsmarkt. Dit leidt, in combinatie met een lagere toetredingsdrempel (zo zijn er bijvoorbeeld weinig investeringen nodig om te starten), tot toetreding van veel kleine bureaus en zzp'ers hetgeen de tarieven in de sector stevig onder druk zet. Startende, individuele toetreders zonder netwerk hebben weinig tot geen kans van slagen. Grotere designbureaus zijn zich inmiddels meer op consultancy gaan richten en werven vanwege de hogere complexiteit van het werk vooral hbo'ers. Dit vanwege hun veronderstelde verder ontwikkelde analytische en conceptuele vaardigheden. Mediavormgevers op mbo-niveau worden vooral gewaardeerd om hun vakspecifieke vaardigheden. Technologische ontwikkelingen zijn mede daarom sterk van invloed op hun arbeidsmarktperspectief. Er wordt in de sector doorgaans meer waarde gehecht aan een sterk portfolio waarin talent tot uiting komt, het civiel effect van een diploma is beperkter.

Samengevat concludeert de Commissie vanuit landelijk oogpunt dat de opleiding Mediavormgever in de huidige situatie onvoldoende arbeidsmarktperspectief heeft. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat momenteel te veel jongeren worden opgeleid in relatie tot de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Tevens is het van belang dat studenten goed worden toegerust zodat ze kans maken op de arbeidsmarkt. Dit door het kunnen oefenen van vakvaardigheden, het opbouwen van een portfolio en van een professioneel netwerk en door het bevorderen van doorstroom naar het hbo.

- **Artiesten**

In de eerder aangegeven periode is het aantal studenten van deze niveau 4-opleiding gestegen van bijna 400 naar ruim 3.000 en het aantal instellingen dat de opleiding aanbiedt gestegen van 8 naar 20. Opvallend is dat bijna één op de vijf studenten die nu in deze mbo-opleiding instroomt een diploma havo/vwo heeft behaald, terwijl het gemiddelde voor mbo 4-opleidingen één op de twintig is. Het is aannemelijk dat het hier om jongeren gaat die niet toegelaten zijn voor kunstopleidingen aan het hbo. Het percentage werkende gediplomeerde schoolverlaters van deze opleiding ligt onder de signaleringswaarde van de Beleidsregel, het aandeel werkenden met werk op niveau rond de signaleringswaarde. De positie van de werkenden op de arbeidsmarkt, ruim een jaar na schoolverlaten,

is uiterst kwetsbaar: men werkt uitsluitend als zelfstandige of in een flexibele aanstelling met een beperkt aantal uren per week en relatief vaak buiten de eigen studierichting. Slechts één op de zes werkenden vindt de opleiding een (zeer) goede basis om te starten op de arbeidsmarkt. Ruim de helft van de gediplomeerden stroomt door naar een verwante hbo-opleiding (m.n. kunsten en onderwijs) en uiteindelijk behaalt bijna 40% van alle gediplomeerden een hbo-opleiding. Volgens de SER en de Raad voor Cultuur is de arbeidsmarktsituatie in de cultuursector zorgwekkend, ook voor gediplomeerden van hbo-kunstopleidingen.

Vele studenten van de mbo-opleiding Artiesten zullen dromen van 'grote podia' en van succes hebben. De werkelijkheid is dat dit slechts bij uitzondering voor enkele individuen is weggelegd. De regel is dat de opleiding in overwegende mate niet een duurzaam arbeidsmarktperspectief biedt en niet tot economische zelfstandigheid leidt. In bescheiden mate lijkt er op de arbeidsmarkt wel ruimte te zijn voor mbo-opgeleiden op het snijvlak van drama, muziek en dans met o.a. onderwijs, zorg, welzijn en recreatie (crossovers). In bijvoorbeeld het cultuurbeleid van grote steden komt er meer aandacht voor cultuur in de wijken als middel om participatie en sociale cohesie te bevorderen. Voor de uitvoering zijn ook mbo-opgeleiden in beeld, omdat zij een sterkere binding hebben met deze context. Uit de analyse komt ten slotte naar voren dat in deze sector vooral gecast wordt op aspecten als uitstraling en talent en niet op basis van diploma.

Vooropgesteld dat de Commissie voor het mbo grote waarde hecht aan vormen van drama, muziek en dans voor de ontwikkeling van creatieve vaardigheden, sociale cohesie intern en extern de schoolorganisatie en in zekere mate voor beroepsvorming, komt de Commissie tot de conclusie dat de beroepsopleiding Artiesten als een op zichzelf staand kwalificatiedossier in onvoldoende mate zelfstandige betekenis heeft voor de arbeidsmarkt. Louter een doorstroomfunctie naar het hbo is volgens de Commissie ook onvoldoende motivering voor zelfstandige kwalificaties Artiesten, alle mbo-opleidingen hebben immers een drievoudige kwalificatiedoelstelling (burgerschap, verder leren en beroepsvorming). Verder constateert de Commissie dat het kunstvakonderwijs aan het hbo de afgelopen jaren de instroom bewust beperkt heeft uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief. Daarom ligt het niet in de rede dat de mbo-opleiding Artiesten in deze mate voor gediplomeerde havisten/vwo'ers de beoogde beperking in het hbo omzeilt.

- **Mode/maatkleding:**

Het gaat hier om een relatief kleine opleiding die het afgelopen decennium wel flink is gegroeid tot ruim 1.300 studenten en van 6 naar 13 aanbieders, waarvan één derde deel een driejarig in plaats van vierjarig programma aanbieden voor de kwalificatie Specialist Mode/maatkleding. Het gaat om studenten op niveau 3 (één derde van het totaal aantal studenten) en niveau 4 (twee derde van het totaal aantal studenten). Het percentage werkende gediplomeerde schoolverlaters begeeft zich rond de signaleringswaarde van de Beleidsregel, het percentage van de werkenden dat aangeeft werk op eigen niveau te hebben ligt net boven de signaleringswaarde. De positie van de werkenden op de arbeidsmarkt, ruim een jaar na schoolverlaten, is zeer kwetsbaar: men werkt doorgaans in een flexibel dienstverband van een zeer beperkt aantal uren per week en relatief minder in de eigen studierichting. Slechts één op de acht werkenden vindt de opleiding een (zeer) goede basis voor de start op de arbeidsmarkt. De opleiding heeft een bovengemiddelde doorstroomfunctie naar een verwante opleiding op hoger niveau, waaronder het hbo.

De huidige arbeidsmarkt heeft een ambachtelijk karakter en wordt met name gevormd door kleinere ateliers die uniek (niet in serie) werk verrichten. Mbo-opgeleiden worden vooral gewaardeerd om hun vakvaardigheden om (maat)kleding te maken. Het ontwerpen wordt door hbo'ers gedaan, hetgeen bij mbo'ers tijdens hun stages soms tot teleurstelling leidt. Er is nu een groter aanbod van beroepsbeoefenaren dan vraag. De arbeidsmarkt staat op een kantelpunt: als technologische ontwikkelingen daadwerkelijk doorzetten wordt het economisch mogelijk om in Nederland beperkte series voor specifieke segmenten (o.a. bedrijfskleding) te gaan produceren. Dan ontstaan er naar verwachting meer mogelijkheden op de arbeidsmarkt voor mbo-opgeleiden die deze technologie kunnen toepassen.

De Commissie concludeert dat de opleiding Mode/maatkleding uit landelijk oogpunt op dit moment onvoldoende arbeidsmarktperspectief heeft. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat momenteel te veel jongeren worden opgeleid in relatie tot de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Daarnaast komt uit de analyse naar voren dat de positionering van de opleiding richting studenten ('ontwerpen') niet altijd aansluit bij verwachtingen uit het werkveld ('maken'). De basis van de arbeidsmarktrelevantie ligt primair in het vaardig zijn van (ambachtelijk) maken van kleding, waarbij de opleiding voldoende tijd en ruimte biedt die vaardigheden te ontwikkelen en te anticiperen op nieuwe technologie. Voor het ontwerpen van kleding is doorstroom naar het hbo de weg.

Tot slot constateert de CMMBO dat gediplomeerden van bovenstaande opleidingen achteraf net zo vaak weer voor dezelfde mbo-opleiding zouden kiezen als andere mbo'ers, ondanks het geringe arbeidsmarktperspectief. Dit bevestigt dat jongeren overwegend eenzijdig een opleiding kiezen: namelijk één die ze leuk en interessant vinden. Het arbeidsmarktperspectief speelt een ondergeschikte rol. De Commissie is van oordeel dat een actieve invulling van de zorgplicht arbeidsmarktperspectief door instellingen hier juist van groot belang is om te zorgen dat jongeren een kansrijke start op de arbeidsmarkt maken en daarmee zicht hebben op economische zelfstandigheid. Verschillen in het arbeidsmarktperspectief van dezelfde opleidingen van verschillende instellingen illustreren dat instellingen hier in verschillende mate invulling aan geven.

2.3 DOELMATIGHEID CREATIEVE MBO-OPLEIDINGEN

Uitbreiding van het aanbod heeft doorgaans niet geleid tot versnippering

Uit de analyse blijkt dat uitbreiding van het aanbod aan creatieve opleidingen doorgaans niet heeft geleid tot een verdunding van het aantal studenten per opleiding per (vak)instelling, specifieke regionale uitzonderingen daargelaten. Dit komt omdat het aantal studenten is meegegroeid. Op basis van gevoerde gesprekken constateert de CMMBO dat, na een periode van concurrentie die door de overheid gestimuleerd zou zijn, recent meer afstemming plaatsvindt tussen mbo-instellingen op regionaal niveau over het aanbod aan opleidingen. Het gesprek gaat dan name over volumes aan studenten. De gevolgen van de groei van het aanbod van en het aantal studenten aan creatieve mbo-opleidingen voor het arbeidsmarktperspectief van gediplomeerden heeft het afgelopen decennium voor de instellingen een ondergeschikte tot geen rol gespeeld in het doelmatigheidsoverleg, volgens de Commissie. Dit terwijl in 2008 de wettelijke zorgplicht arbeidsmarktperspectief voor instellingen is ingevoerd.

Bovenregionale functie van vakinstellingen onvoldoende onderkend door roc's

De hiervoor genoemde groei van het aantal studenten van creatieve opleidingen is in overwegende mate veroorzaakt doordat meer roc's deze opleidingen zijn gaan aanbieden in het afgelopen decennium. Tegelijkertijd is in het domein Media en vormgeving het aantal studenten van vakinstellingen nagenoeg constant gebleven. Per saldo is het marktaandeel van de vakinstellingen afgenomen. Op het gebied van media- en ruimtelijke vormgeving hebben de betrokken vakinstellingen een bovenregionale functie voor hun branches die onderdeel uitmaken van de creatieve industrie. Het aanbod van de vakinstellingen is wettelijk gericht op opleidingen die zich primair op deze branches richten. Uit de analyse blijkt dat de groei van het aanbod van dergelijke opleidingen bij roc's ook heeft plaatsgevonden in het verzorgingsgebied van vakinstellingen, vaak zonder hierbij aantoonbaar toegevoegde waarde te hebben uit oogpunt van bijvoorbeeld toegankelijkheid of kwaliteit van beroepsopleidingen. De positie van vakinstellingen is dan onvoldoende onderkend. Overigens betekent dit niet dat er enkel sprake zou zijn van concurrentie tussen vakinstellingen enerzijds en roc's anderzijds. Roc's hebben ook onderling geconcentreerd.

3 ADVIES

Op basis van voorgaande overwegingen komt de Commissie macrodoelmatigheid mbo tot de volgende adviezen.

3.1 VERGROOT INZICHT IN EN VERSTERK DE POSITIE VAN ALUMNI OP DE ARBEIDSMARKT EN IN VERVOLGONDERWIJS

De thematische doorlichting maakt duidelijk dat de beschikbaarheid van stageplaatsen voor in ieder geval creatieve opleidingen in de beroepsopleidende leerweg een ontoereikende indicator is voor het arbeidsmarktperspectief van de opleiding. Dit in tegenstelling tot de gangbare praktijk in het mbo. Tevens blijkt dat het nog geen gemeengoed is in het mbo dat instellingen per opleiding een goed inzicht hebben in de positie van hun alumni op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs.

Gelet op de inhoud van de zorgplicht arbeidsmarktperspectief (voldoende werk op niveau van de opleiding), adviseert de Commissie de minister te bevorderen dat instellingen inzicht hebben in de positie van hun alumni op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs ruim een jaar na diplomering. Te beginnen bij de onderzochte creatieve opleidingen (exclusief ICT-opleidingen) en, indien effectief, te verbreden naar andere opleidingen met een landelijk matig tot gemiddeld arbeidsmarktperspectief in de beroepsopleidende leerweg. Als de instellingen inzicht hebben in de arbeidsmarktpositie van alumni, kunnen zij op grond hiervan gericht (alsnog) hun zorgplicht arbeidsmarktperspectief invullen door het aanbod, volume of kwaliteit van hun opleidingen aan te passen in samenwerking met het werkveld. Sommige instellingen proberen reeds innovaties in het werkveld en in de opleiding te integreren. Daarbij kunnen praktoraten en samenwerking met het hbo een rol spelen.

Tevens stelt de Commissie voor de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs te verduidelijken in de zin dat de beschikbaarheid van stageplaatsen voor opleidingen, met name in de beroepsopleidende leerweg, niet volstaat als enig argument voor het onderbouwen van het arbeidsmarktperspectief van een opleiding.

3.2 BEPERK VOLUME EN INNOVEER OPLEIDINGEN MEDIAVORMGEVING EN SPECIALIST MODE/MAATTECHNIEK

Om het arbeidsmarktperspectief voor gediplomeerden van de opleidingen Mediavormgeving en Specialist Mode/maattechniek te versterken, adviseert de Commissie het aanbod van deze opleidingen gericht te beperken en te innoveren. Voor het totaal aantal studenten op landelijk niveau stelt de Commissie voor het aantal studenten van het schooljaar 2007-2008 als uitgangspunt te nemen. Dit omdat vanaf het daarop volgend schooljaar 2008-2009 de zorgplicht arbeidsmarktperspectief is ingevoerd en naar de opvatting van de Commissie met name de groei van het aanbod sindsdien door roc's gelegitimeerd moet kunnen worden, of anders (deels) beëindigd wordt. Wanneer de groei niet gelegitimeerd kan worden, leidt dit vanuit landelijk oogpunt tot een maximale vermindering van ca. een kwart van het aantal ingeschreven studenten van beide opleidingen ten opzichte van het huidige aantal studenten.

De Commissie adviseert dat een beperking niet vormgegeven wordt door een evenredige bijdrage van alle huidige mbo-instellingen die deze opleidingen aanbieden, maar via een gerichte benadering waarbij individuele instellingen zich legitimeren op basis van de volgende criteria:

- Roc's (en hun rechtsvoorganger(s)) beperken of beëindigen hun aanbod van deze opleidingen overeenkomstig hun situatie in het schooljaar 2007-2008, tenzij de macrodoelmatigheid van de start of groei vanaf het schooljaar 2008-2009 alsnog onderbouwd kan worden. Dit in ieder geval op basis van de criteria voor arbeidsmarktperspectief en doelmatigheid zoals genoemd in de Beleidsregel macrodoelmatigheid mbo.

Dit impliceert o.a.:

- dat deze roc's het arbeidsmarktperspectief van hun aanbod moeten kunnen onderbouwen met informatie over de positie van hun gediplomeerden op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs. De beschikbaarheid van stageplaatsen als enig argument volstaat niet.

- deze roc's alsnog in overleg treden met vakinstellingen en/of roc's die in hetzelfde (bovenregionale) verzorgingsgebied deze opleiding reeds per 2007-2008 aanboden met als doel om tot een doelmatig aanbod van opleidingen te komen.
- dat deze roc's hun opleidingen doorlopend vernieuwen in samenwerking met het werkveld en afnemend hbo. Welke afspraken met het afnemend werkveld en hbo liggen hier aan ten grondslag? Op welke wijze vindt innovatie van de opleiding plaats om arbeidsmarktrelevant te blijven zodat gediplomeerden een succesvolle stap naar werk maken? Op welke wijze is een driejarige i.p.v. een vierjarige programmering van de betrokken opleidingen uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief en doelmatigheid gemotiveerd? Dit om macrodoelmatigheid en innovatie van opleidingen te verbinden.
- Specifiek voor de opleiding Mediavormgeving adviseert de Commissie een uitzondering op voorgaande beperking van het aantal studenten voor de relevante vakinstellingen, omdat het totaal aantal studenten Mediavormgeving (ca. 6.000) van deze instellingen in de aangegeven periode niet is gegroeid en deze vakinstellingen zijn aangewezen op deze opleiding. Deze uitzondering luidt dat de betrokken vakinstellingen onderling en in afstemming met hun werkveld afspraken maken over de bovenregionale verdeling van deze 6.000 opleidingsplaatsen en zich tot dit aantal blijven beperken.

Bestaand en voorgenomen beleid biedt ondersteuning aan instellingen om voorgaande legitimatie via zelfregulering vorm te geven. Zo biedt bijvoorbeeld wet- en regelgeving over het toelatingsrecht de ruimte aan instellingen om uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief voor een opleiding een maximum aantal opleidingsplaatsen te hanteren (numerus fixus) die op basis van objectieve criteria, bijvoorbeeld loting of volgorde van aanmelding, toegewezen worden door de instelling. Daarnaast biedt de komende aanpak Kwaliteitsafspraken 2019-2022 financiële mogelijkheden voor instellingen voor o.a. een arbeidsmarktgerichte transitie van hun opleidingsaanbod.

Daarom adviseert de Commissie dat alle instellingen die nu de opleidingen Mediavormgeving en Specialist Mode/maatkleding aanbieden dit jaar in hun kwaliteitsplannen aangeven wat ze met genoemde opleidingen concreet gaan doen, zodat geen aparte plannen nodig zijn. Gelet op de spilfunctie die opleidingen Mediavormgeving en Specialist Mode/maatkleding innemen binnen een breder aanbod van creatieve mbo-opleidingen (met een doorgaans matig arbeidsmarktperspectief), kan de Commissie zich zeer goed voorstellen dat instellingen opleidingen in samenhang beschouwen.

Voorgaande adviezen zijn gericht op het versterken van het arbeidsmarktperspectief via zelfregulering door instellingen. Wanneer bijvoorbeeld uit een analyse van kwaliteitsplannen blijkt dat instellingen dit niet oppakken, adviseert de Commissie de minister vanaf schooljaar 2019-2020 de zorgplichten voor de betrokken opleidingen op individueel instellingsniveau te gaan handhaven op basis van de hiervoor genoemde criteria.

3.3 BEÏNDIGEN VAN DE KWALIFICATIEDOSSIER DTP EN ARTIESTEN

De Commissie ziet voor de opleidingen gebaseerd op de kwalificatiedossiers DTP en Artiesten structureel onvoldoende arbeidsmarktperspectief en adviseert de minister deze kwalificatiedossiers te beëindigen en relevante elementen te verwerken in andere dossiers. De redenen voor beëindiging verschillen per dossier.

De arbeidsmarktrelevantie van het kwalificatiedossier DTP raakt door met name technologische ontwikkelingen achterhaald. Daarnaast biedt deze smalle, meer technisch georiënteerde kwalificatie voor gediplomeerden minder mogelijkheden om uit te wijken naar andere sectoren. Voor de kwalificatie Medewerker DTP (niveau 2) wordt vanuit het onderwijsveld reeds gedacht aan een bredere kwalificatie Medewerker creatieve productie ter vervanging van smallere niveau 2 kwalificaties om arbeidsmarktperspectieven te vergroten. Daarnaast kan de kwalificatie Allround DTP-er (niveau 3) gezien worden in het licht van het kwalificatiedossier Mediavormgeving, omdat Allround DTP-er nu reeds een belangrijke op- en afstroomfunctie heeft voor de niveau 4-opleiding Mediavormgeving.

De Commissie concludeert dat het kwalificatiedossier Artiesten in onvoldoende mate zijn arbeidsmarktrelevantie be-
wezen heeft. Ruim tien jaar geleden is het initiatief genomen tot dit kwalificatiedossier, naar verluidt als doorstroom-
optie tussen het vmbo en kunstvakopleidingen aan het hbo. De betekenis voor de arbeidsmarkt was op dat moment
nog onbekend. Mbo-opleidingen hebben echter een drievoudige kwalificatiedoelstelling: burgerschap, verder leren
en beroepsvorming. Wat betreft deze laatste functie heeft de Commissie niet kunnen vaststellen dat de betreffende
mbo-diploma's een voldoende civiel effect hebben en daarmee voldoende bijdragen aan een robuuste start van
gediplomeerden op de arbeidsmarkt. Dit alles wordt wellicht nog het best geïllustreerd met de bestaande situatie
waarbij een mbo-instelling de opleiding enkel in combinatie aanbiedt met het behalen van een kwalificatie Onder-
wijsassistent of Medewerker evenementen. Op basis van voorgaande stelt de Commissie voor het kwalificatiedossier
te beëindigen en elementen als keuzedeel, mogelijk als oriëntatie, in andere relevante kwalificatiedossiers te verwer-
ken. Een voorbeeld is het bestaande keuzedeel Expressief talent behorend bij dossiers in het domein Zorg en welzijn
(zie voorts paragraaf 2.2). De Commissie hecht voor mbo-studenten grote waarde aan vormen van drama, muziek en
dans voor o.a. persoonlijke ontwikkeling, de ontwikkeling van creatieve vaardigheden, het bevorderen van sociale
cohesie binnen de school, culturele vorming en in zekere mate voor beroepsvorming. Maar niet in de vorm van een
zelfstandige arbeidsmarktkwalificatie.

Toelichting

4. AANPAK VAN DE DOORLICHTING

Voor het opstellen van dit advies heeft de Commissie eerst drie deelstudies uit laten voeren. De uitkomsten van deze deelstudies vormen integraal onderdeel van dit advies:

- Een kwantitatieve analyse van de positie van gediplomeerden van creatieve mbo-opleidingen op de arbeidsmarkt en in vervolgonderwijs. Deze analyse is uitgevoerd door het Researchcentrum Onderwijs Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht. De resultaten zijn verschenen in de publicatie ‘Arbeidsmarktrelevantie creatieve mbo-opleidingen’ (Meng C., Huygen T. en Peeters T., ROA, 2018).
- Een kwalitatief onderzoek naar de ontwikkeling van de creatieve industrie en de afstemming van mbo-opleidingen hierop. Dit onderzoek, waaronder een aantal gesprekken met vertegenwoordigers van het relevante bedrijfsleven, is uitgevoerd door het Kenniscentrum Creating010 van de Hogeschool Rotterdam. De publicatie ‘Arbeidsmarktperspectief creatieve mbo-opleidingen’ (Rutten P., Van der Linden L. en Voskuyl I., Hogeschool Rotterdam, 2018) bevat de uitkomsten van dit onderzoek.
- Een analyse van de ontwikkeling van het aanbod van creatieve mbo-opleidingen en het aantal studenten over de periode 2005 -2016 op basis van gegevens uit het basisregister onderwijs dat DUO beheert. De uitkomsten van de analyse staan in de rapportage ‘Ontwikkeling aanbod creatieve mbo-opleidingen’ (CMMBO, 2018)

Vervolgens heeft de Commissie gesproken met vertegenwoordigers van enkele vakinstellingen en roc's. Op basis van de uitkomsten van de deelstudies en gesprekken heeft de Commissie haar advies vastgesteld.

5. INHOUDELIJKE TOELICHTING OP SPECIFIEKE PUNTEN VAN HET ADVIES

Definiëring beroepsopleiding in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs

De Commissie hanteert voor haar analyse uitgangspunt zoals aangegeven in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs. Dit betekent in de praktijk o.a. dat de Commissie uitgaat van de eenheid ‘beroepsopleiding’. Deze komt in hoge mate overeen met de eenheid kwalificatiedossier in de landelijke kwalificatiestructuur. Een kwalificatiedossier kan meerdere kwalificaties op verschillende niveaus omvatten die door de jaren heen verschillende versies kennen. Op basis van de daarvoor vastgestelde koppeltabel is de meerjarige ontwikkeling van het aanbod, het arbeidsmarktperspectief en de doorstroom per beroepsopleiding berekend.

Arbeidsmarktpositie gediplomeerden

De Commissie moet voor het in kaart brengen van de arbeidsmarktpositie van gediplomeerden in ieder geval de criteria uit de Beleidsregel macrodoelmatigheid mbo gebruiken. Kort samengevat komen deze erop neer dat 70% van de gediplomeerden die naar de arbeidsmarkt uitstromen na een jaar werk van minimaal 12 uur per week moet hebben en 50% werk op niveau moet hebben. Het gaat hier om (richtinggevende) signaalwaarden, een beleidsregel kent geen algemeen verbindende voorschriften. De signaalwaarden zijn gebaseerd op het 10e percentiel van alle mbo-opleidingen. Dat wil zeggen dat zo'n 10% van alle mbo-opleidingen onder deze signaalwaarden valt. Daarnaast biedt een beleidsregel ruimte ook relevante, nadere overwegingen te betrekken. Daarom zijn voor de doorlichting meer indicatoren verzameld voor een bredere basis voor afweging. Daarnaast pleit bijvoorbeeld de Sociaal Economische Raad voor aanscherping van het arbeidsmarktperspectief, zodanig dat een opleiding tot economische zelfstandigheid moet

leiden. Gelet op het gemiddeld uurloon van werkende mbo'ers heeft het ROA eerder becijferd dat vanaf ca. 20 uur werk per week het aantal werkende gediplomeerden dat onder het minimuminkomen zit begint te dalen, en dat een duidelijke daling bij werk van minimaal 30 uur per week zichtbaar wordt.

Bijlage 2 bevat een overzicht van nadere aandachtspunten die de commissie betrokken heeft bij het maken van een afweging over het arbeidsmarktperspectief van de vier eerder genoemde beroepsopleidingen.

Beschikbaarheid stageplaatsen matige indicator voor werkgelegenheid

De Commissie heeft vastgesteld dat voor de betrokken bol-opleidingen de beschikbaarheid van stageplaatsen weinig correleert met het later kunnen vinden van een baan. Dit is een belangrijk inzicht, omdat de beschikbaarheid van stageplaatsen in de praktijk als belangrijk argument gebruikt wordt ter onderbouwing van het arbeidsmarktperspectief. Daarom heeft de Commissie eerst verkend of via nadere criteria voor erkenning van bpv-plaatsen door SBB ook het volume aan bpv-plaatsen gereguleerd zou kunnen worden. Zodanig dat het volume aan beschikbare bpv-plaatsen een meer representatief afspiegeling zou vormen van de kans op werk van voldoende omvang en niveau. Het stellen van (nadere) criteria voor dit doel is echter niet mogelijk gelet op de wet. Deze bepaalt dat de erkenning er louter op gericht is dat de studenten bepaalde kerntaken en werkprocessen behorend bij de kwalificatie kunnen oefenen. En dat kan ook via tijdelijke simulatieplaatsen om bijvoorbeeld conjuncturele schommelingen op te vangen.

Mede daarom adviseert de Commissie voor de naleving van de zorgplicht arbeidsmarktperspectief het inzicht van instellingen in de positie van hun gediplomeerden op de arbeidsmarkt of in vervolgonderwijs te versterken, zodanig dat er per beroepsopleiding een volledig inzicht is. De Commissie heeft daarnaast vastgesteld dat het arbeidsmarktperspectief van dezelfde opleidingen per instelling verschilt. Deze verschillen tussen instellingen pleiten ook voor een meer instellingsgerichte benadering.

Doorstroom naar het hbo

De Commissie stelt vast dat doorstroom van gediplomeerden naar een hoger (hbo-)niveau door betrokkenen vaak gezien wordt als volledig alternatief voor een matig of onvoldoende arbeidsmarktperspectief van mbo-opleidingen sec. Beide aspecten zijn echter van belang. De WEB geeft aan dat mbo-opleidingen een drievoudige doelstelling hebben, namelijk kwalificeren voor burgerschap, verder leren én een arbeidsmarktrelevant beroep leren. Er kan volgens de wet geen sprake zijn van volledige substitutie tussen deze doelstellingen.

Daarnaast heeft de Commissie in ogenschouw genomen dat hbo-instellingen de instroom in kunstvakopleidingen de afgelopen jaren op basis van zelfregulering zijn gaan beperken. Dit met het oog op het arbeidsmarktperspectief, onderlinge concurrentie en kwaliteit van de opleidingen. De aanzet hiervoor is gegeven door een sectoranalyse. Dit heeft geleid tot een sectorplan van betrokken instellingen voor zwaartepuntvorming, kwaliteitsverbetering en een macrodoelmatig aanbod van kunstvakonderwijs in Nederland dat de afgelopen jaren succesvol is ingevoerd.

Arbeidsmarktperspectief beroepsopleiding Artiesten

De Commissie realiseert zich m.n. de impact van haar advies over de beroepsopleiding Artiesten (danser, muzikant, acteur en musicalperformer). In haar analyse heeft de Commissie ook kennis genomen van de onderbouwing van de start van deze opleiding, destijds geïnitieerd door een Platform MBO Kunstonderwijs. Op verzoek van dit platform is een analyse gemaakt van de (mogelijke) arbeidsmarkt. Een manifest arbeidsmarktperspectief voor mbo-gediplomeerden kon destijds niet (kwantitatief) onderbouwd worden. De volgende passage in het rapport viel op.

De legitimatie van een mbo-opleiding voor artiesten berust voor wat betreft de arbeidsvraag naar die artiesten in de eerste plaats op de verwachting dat de vraag naar allerlei vormen van amusement in de postindustriële samenleving alleen maar verder zal toenemen... Het zou riskant zijn om op basis van deze verwachtingen, die zich niet in harde cijfers laten vertalen, veel opleidingsplaatsen aan te bieden, overal in het land. In plaats daarvan verdient het aanbeveling om zulke opleidingen alleen aan te bieden in regio's met een betrekkelijk sterke concentratie van amusements- en vrijetijdsbedrijven en zowel het aantal opleidingsplaatsen als de inhoud van de opleiding nauw af te stemmen op de feitelijk aanwezige arbeidsvraag van die bedrijven. De aanwezigheid en de opnamecapaciteit van adequate leerbedrijven zou een door-

slaggevend criterium moeten zijn voor de toelating van een opleiding. Het is weliswaar niet uit te sluiten dat het aanbod de vraag schept... maar dan wel behoedzaam, stap voor stap en met de ogen open. Door zo voorzichtig te beginnen, is proefondervindelijk, zonder valse verwachtingen te wekken, vast te stellen wat de markt met mbo-artiesten doet. Het streven van onderwijsinstellingen naar een groter aandeel van de leerlingenmarkt is daarentegen een slechte drijfveer, die nadelig kan uitpakken voor de leerlingen in kwestie maar ook voor de opleidingen zelf.

De Commissie concludeert dat er destijds op zijn best reden was voor een voorzichtige, meer experimentele start die periodiek geëvalueerd had kunnen worden. Voor zover de Commissie kan overzien is dit laatste niet gebeurd. Op basis van huidige inzichten uit de uitgevoerde analyse blijkt alsnog dat het aanbod niet zijn arbeidsvraag op de arbeidsmarkt geschapen heeft. Dat laat de waarde van vormen van drama, muziek en dans voor persoonlijke ontwikkeling, sociale cohesie en culturele vorming onverlet.

Effect van advies voor instellingen

De opleiding Mediavormgever werd in schooljaar 2007-2008 verzorgd door 24 mbo-instellingen (waaronder 5 vakinstellingen). In het schooljaar 2016-2017 werd de opleiding door 33 mbo-instellingen verzorgd. Een toename van 9 instellingen. Van de oorspronkelijke 24 instellingen zijn 7 instellingen wat betreft het aantal studenten gelijk gebleven of afgenomen. 17 instellingen kennen een kleinere of grotere groei van het aantal studenten. Het aantal studenten is in deze periode met ca. een kwart gegroeid tot ruim 11.700 studenten.

De opleiding DTP werd in schooljaar 2016-2017 aangeboden door 19 instellingen (waaronder 5 vakinstellingen) met in totaal ruim 1.300 studenten.

De opleiding Mode/maatkleding werd in schooljaar 2007-2008 verzorgd door 9 mbo-instellingen. In het schooljaar 2016-2017 werd de opleiding door 13 mbo-instellingen verzorgd. Een toename van 4 instellingen. Van de oorspronkelijke 9 instellingen zijn 5 instellingen wat betreft het aantal studenten gelijk gebleven of afgenomen. 4 instellingen kennen een kleinere groei van het aantal studenten. Het aantal studenten is in deze periode met ca. een kwart gegroeid tot ruim 1.300 studenten. Groei komt dus vooral door de nieuwe toetreders.

De beroepsopleiding Artiesten werd in het schooljaar 2007-2008 verzorgd door 20 mbo-instellingen voor in totaal ruim 3.000 studenten. Een enkel roc biedt de opleiding gedeeltelijk ook aan ver buiten de eigen regio in samenwerking met een niet bekostigde onderwijsaanbieder.

BIJLAGE 1

GESELECTEERDE CREATIEVE MBO-OPLEIDINGEN

	Aantal studenten (DUO)		Werk	Werk op	Doorstroom niveau	Aandeel vakinstelling
mbo-opleiding	2016	2016 t.o.v. 2005	2015 (CBS)*	2015 (ROA)**	(ROA)***	(DUO)****
Artiesten	3.051	+2.658	66%	50%	57%	3%
Make-up art	208	+208				0%
Podium- en evenemententechniek	1.833	+1.390	77%	74%	59%	35%
Bibliotheken	27	-162				0%
Collectiebeheer	24	+24				100%
Mediamanagement	1.204	+545	81%	54%	67%	74%
Mediaredactie	686	+686				62%
Mediavormgeving	11.754	+5.118	71%	64%	64%	52%
AV-productie	2.886	+554	74%	60%	44%	33%
DTP	1.348	+537	59%	62%	62%	59%
Printmedia	61	-1.312	89%		60%	100%
Signmaking	1.099	+1.034	77%	58%	62%	30%

mbo-opleiding	Aantal studenten (DUO)		Werk	Werk op	Doorstroom niveau	Aandeel vakinstelling
	2016	2016 t.o.v. 2005	2015 (CBS)*	2015 (ROA)**	(ROA)***	(DUO)****
Ruimtelijke vormgeving	3.084	+269	76%	66%	57%	71%
Kaderfunctie afbouw, onderhoud en interieur	555	-586	80%	57%	40%	96%
Interieuradvies	2.400	+1.988	76%	67%	54%	52%
Specialist schilderen	285	+165	76%	59%	44%	96%
Stand- en decorbouw	21	-46				100%
Creatief vakmanschap	837	+837	76%	51%	44%	57%
Goud- en zilversmeden	251	-622	68%	80%	30%	0%
Mode/maatkleding	1.329	+597	71%	46%	62%	0%
Fashion, design en productmanagement	1.286	-126	79%	66%	62%	0%
Marketing, communicatie en evenementen	9.495	+2.911	78%	60%	77%	0%
Applicatieontwikkeling	7.816	+7.273	82%	81%	73%	12%
ICT- en mediabeheer	8.321	-281	88%	85%	60%	1%

- * het percentage gediplomeerden dat naar de arbeidsmarkt is uitgestroomd en een jaar later werk heeft van minimaal 12 uur per week. De signaleringswaarde in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs is 70%, het landelijk gemiddelde voor alle mbo-opleidingen is 84%.
- ** het percentage gediplomeerden dat naar de arbeidsmarkt is uitgestroomd en een jaar later werk op het eigen niveau van opleiding heeft. De signaleringswaarde in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs is 50%, het landelijk gemiddelde voor alle niveau 4-opleidingen is 79% en voor niveau 2 en 3-opleidingen is dit 70%.
- *** het deel van de gediplomeerden dat naar vervolgonderwijs is doorgestroomd. Het landelijk gemiddelde voor alle niveau 4 opleidingen is 51% en voor niveau 2/3 is dit 47%.
- **** het aandeel studenten dat de opleiding aan een vakinstelling volgt ten opzichte van het totaal aantal studenten van die opleiding. Als dit aandeel ligt tussen de kwart en driekwart van alle studenten is er sprake van een duidelijke overlap tussen het aanbod van vakinstellingen en roc's.

BIJLAGE 2

NADERE VERDIEPING CREATIEVE OPLEIDINGEN MET ONVOLDENDE ARBEIDSMARKTPERSPECTIEF

	DTP	Media- vormgeving	Artiesten	Specialist Mode/maat- kleding	Landelijk mbo niv 4
Aantal studenten 2005 (DUO)	811	6.636	393	410	
Aantal studenten 2016 (DUO)	1.348	11.754	3.051	838	
Toename 2016 t.o.v. 2005	+537	+5.118	+2.658	+428	
Geprogrammeerde opleidingsduur					
- % instellingen met 3 jarige opleidingsduur		34%		31%	
- % instellingen met 4 jarige opleidingsduur		66%		69%	
Instroom vanuit VO (DUO, %)					
- overig		1%	2%	1%	1%
- vmbo gediplomeerd		90%	70%	78%	88%
- havo/vwo ongediplomeerd		4%	9%	11%	6%
- havo/vwo gediplomeerd		5%	19%	10%	5%
Werk					
Werk (> 12 uur/week, CBS, %)	59%	71%	66%	71%	83%
Werk op niveau (ROA, %)	62%	64%	50%	57%	79%

	DTP	Media- vormgeving	Artiesten	Specialist Mode/maat- kleding	Landelijk mbo niv 4
Omvang werk (ROA, %)					
12-24 uur/week	28%	27%	37%	51%	21%
25-32 uur/week	17%	23%	32%	16%	28%
> 32 uur/week	55%	51%	32%	33%	51%
Type en oordeel over werk (ROA, %)					
Als zelfstandige	9%	18%	47%	0%	4%
In dienstverband	89%	77%	53%	96%	93%
In flexibel dienstverband	83%	68%	55%	83%	52%
Werk op niveau, totaal	62%	64%	50%	57%	79%
- waarvan in studierichting	42%	48%	31%	36%	67%
- waarvan niet in studierichting	20%	16%	18%	21%	13%
Werk onder niveau, totaal	38%	36%	50%	43%	21%
- waarvan in studierichting	7%	6%	11%	8%	6%
- waarvan niet in studierichting	31%	30%	39%	35%	15%

	DTP	Media- vormgeving	Artiesten	Specialist Mode/maat- kleding	Landelijk mbo niv 4
(Zeer) tevreden met huidig werk	59%	59%	55%	38%	67%
(Zeer) tevreden met carrièreperspectief werk	48%	40%	49%	31%	50%
(Ruim) voldoende aansluiting opleiding en werk	57%	60%	49%	46%	74%
(Zeer) goede basis voor start op arbeidsmarkt	11%	32%	16%	13%	48%
Zou achteraf voor dezelfde opleiding kiezen	62%	74%	75%	74%	79%
Doorstroom naar vervolgonderwijs (ROA, %)					
Gediplomeerden die doorstromen	62%	64%	57%	62%	51%
Doorstromers die vervolgdiploma behalen	76%	76%	69%	78%	75%
Gediplomeerden die vervolgdiploma halen	47%	49%	39%	48%	38%

CONTACT

Bezoekadres
Parkstraat 28
2514 JK Den Haag

Postadres
Postbus 85498
2508 CD Den Haag

070 - 7504570
info@cmmbo.nl
www.cmmbo.nl

CM MBO
┌ commissie
macrodoelmatigheid
mbo └